

BİLDİRİ

Safranbolu Kentinin Mimari Değerlerinin Korunması Sorunları ve Safranbolu Belediyesi

Kızıltan ULUKAVAK

Sayın Konuklar,

Sizlere sunmaya çalışacağım bildiri, "Safranbolu Kenti'nin Mimari Değerlerinin Korunması Sorunları ve Safranbolu Belediyesi" başlığını taşımaktadır. Ancak, bildirim, bilimsel bir incelemeye dayalı olmaksızın bir Safranbolulu olarak ve sadece 17 aydır belde yönetiminin başında bulunan bir kişi sıfatıyla kişisel görüş, gözlem ve izlenimlerimi yansıtacaktır.

Kentin mimari değerlerinin korunması sorunlarına geçmeden önce, bugün bir değer olarak kabul etmiş olduğumuz mimari yapıtlar günümüze kadar nasıl gelmiştir ve nasıl korunabilmiştir? İzninizle, önce bu konuya değinmek istiyorum ve cami, türbe, çeşme, han, hamam, medrese gibi kamusal ve toplumsal yapıtlardan ziyade, sivil mimari değerler ve yapıtlar açısından görüşlerimizi sunmak istiyorum.

Safranbolu sivil mimari dokusunun ve halk yapıtlarının günümüze kadar gelebilmesi ve korunabilmesi, kısaca ve tek cümle ile özetlenmek istenirse, mutlu rastlantılar sonucu ve ürünü olarak ifade edilebilir.

Söyleki ;

Safranbolu, Selçukluların Anadolu'ya yerleşmeye başlamaları döneminde, önce İsfendiyoğulları ve Çandarlıoğulları yönetiminden sonra Osmanlı Ülkesine katılmakla 800 yıldır devamlı Türk-Osmanlı yönetiminde kalmış, hiç bir istilâ görmemiş, aynı uygarlığın yerleştiği ve devam ederek geliştiği bir merkez olmuştur. Dış etkenlerden hiç esinlenmemiştir. Safranbolu halkı, kapalı bir şehir ekonomisi, gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağlı bir sosya yaşamıyı içinde bulduğumuz yüzyılın ilk yarısının sonlarına kadar devam ettirmiştir. Dedeler, babalar, evlâtlar, torunlar hep bu şehirde kalmışlar, aynı evde yaşamışlar, yaşanan, barınılan evler, dede yadigârı ve baba mirası olarak özenle korunmuş, baba ocağını söndürmemek geleneğine özellikle saygı duyulmuş, etnik yapıda da önemli hiç bir değişiklik olmadığı için, şehir mimari dokusu da özellik ve niteliklerini koruyabilmiştir.

Bu korunma, bir başka ifade ile, örgütsel hiç bir çabanın sonucu değildir ve bu durumun yasal olarak sağlanan hiç bir tedbirle de ilgisi yoktur.

Geçmiş dönemlerde Safranbolu nüfusunda önemli artışlar da olmamış ve dolayısıyla yeni konutlar yapımına gereksinme de duyulmamıştır. Böylece, eski konutlar, genellikle, yeni kuşakları barındırmada sayıca yetersiz kalmamıştır. Safranbolu'da aileler çoğunlukla iki çocukludur, üç ve daha ziyade çocuklu aile sayısı pek azdır. Elde mevcut rakamlara göre, ilk nüfus sayımının yapıldığı 1927'de 5218 olan kasaba nüfusu, 1935'de 5571, 1940'da 5327, 1945'de 5164, 1950'de 5388 ve 1955'de 6155 olarak, hep beş bin küsur dolaylarında kalmıştır.

Anadolu'muzun muhtelif yerlerinde olduğu gibi, iş ve çalışma için yer değiştirme ve vü gurbete gitme alışkanlığı ve hatta gereği hiç bulunmayan ve bilinmeyen Safranbolu'nun 1927 yılından, 1955 yılına kadar 28 yılda nüfusunun sadece 937 kişi artmış olması da gösterir ki, geçen yıllar içersinde sabit kalan nüfus, eski konutlar yanında yenilerini yapmak zorunluluğunu ortaya çıkarmadığından, kentin eski sivil mimari dokusunda eskiye göre bir yabancılaşma olmamıştır.

Ama, bugün yüzyılımızın ikinci yarısının ortalarında değişen ve başkalaşan bir Safranbolu ile karşı karşıya bulunmaktayız. Sosyal ve ekonomik yapı değişmekte, etnik yapı daha hızlı değişmekte ve bu değişimin etkileri sivil mimari değerlerde de görülmektedir. Yüzyıllardır değişmeyen görünüm, nasıl olup da değişmektedir?

Bugün Safranbolu, ekonomik yönden kent halkına büyük olanaklar sağlayan şanslı bir coğrafi noktada yer almakta ise de, mimari değerlerin korunması açısından Safranbolu'yu, artık hiç de şanslı bir coğrafi nokta olarak kabul edemeyiz.

1937 yılına kadar Ankara-Zonguldak demiryolu üzerinde küçük bir istasyon ve birkaç hanelik bir köy olan Karabük'ün büyük bir ağır sanayi merkezi olarak Safranbolu'ya 10 km. mesafede yer alması, Safranbolu'daki her türlü değişim ve başkalaşımın nedeni ve etkin gücü olmuştur.

Demir-Çelik endüstrisinin temellerinin atıldığı tarihten bu yana geçen 38 yıl içerisinde Karabük dev adımlarla gelişmiş, 100 bin nüfuslu bir şehir olmuş ve birkaç yıldır da artık kırsal alandan ve yurdun dört bir köşesinden gelip Karabük'te iş ve geçinme olanakları arayanları barındıramaz hale gelmiştir. Karabük'te bugün yeni yerleşme alanları kalmamıştır ve Karabük kentinde, konut gereksinmesine çözüm olanağı bulamayan her yurttaşın hatırına ilk gelen yer Safranbolu olmakta ve Safranbolu ister istemez, her gün yeni hemşehriler kazanmaktadır. Böylece de, Karabük ve Safranbolu birbirini tamamlayan ve biri diğerinin banliyösü niteliğine bürünmüş iki yerleşme birimi görünümünü kazanmış bulunmaktadır.

Safranbolu'nun 1927'den 1955'e kadar geçen 28 yılda sadece 937 kişi artan ve 1955'te 6155 olan nüfusu, 1955'ten 1970'e kadar geçen 15 yılda 6313 kişi artarak, 1970'te 12468'e ulaşmıştır. Artış temposunun 1970'ten 1975'e kadar çok daha büyük bir hız kazandığı da saptanmış bulunmaktadır. Bir başka ifade ile, 1927'den, 1955'e kadar 28 yıllık ortalama olarak yılda 34 kişi artan nüfus, 1955'ten 1970'e kadar geçen 15 yıllık dönemin ortalaması olarak yılda 421 kişi artarak, geçmiş 28 yıllık dönemin yıllık artışına kıyasla, yılda 12 kat daha fazla bir artış göstermiş bulunmaktadır.

Bugün Safranbolu, sadece Çerkeş, Ovacık, Eskipazar, Ulus, Eflâni, Araç gibi komşu ilçeler ve köylerinden değil, yurdun dört bir yanından, örneğin Kırşehir'den, Gümüşhane'den gelen yurttaşlara da kucağını açmış durumdadır.

Yeni gelen yurttaşlarımız için eski tarihi ahşap evlerimiz en uygun konutları teşkil etmektedir. Zira, satınalma bedelleri çok düşüktür, bu evlerin bakımından bıkılmış, temizliğinin güçlüğünden usanmış, yılmış, onarım için masraf yapmayı gereksiz bulan ve günün mimari modasına uygun betonarme evlerde oturmak özleminde bulunan hemşehrilerimiz, eski evlerini ne pahasına olursa olsun satmaya ve elde edecekleri parayı da kullanak, kentin yeni gelişme alanlarında kâgir evler yapmaya hazırdırlar.

Böylece, en az iki katlı, dört büyük odalı Safranbolu evleri hızla el değiştirilmekte ve eskiden bir aileye ait ev ve konaklarda artık bir kaç aile barınmakta ve Sayın Vedat Dalokay'ın, Ankara'da, "İnsan siloları" olarak tanımladığı apartıman-daire yaşantısı, Safranbolu'muzun ahşap evlerinin de aynı görünüme bürünmesine yol açmaktadır.

Bu evler ile, yeni malikleri arasında hiç bir manevi bağ yoktur, yeni maliklerin böyle evlerde oturma, böyle evleri kullanma alışkanlıkları yoktur, satınaldıkları evin bütününe döşeme ve yararlanma olanakları yoktur, buna karşılık, yeni evlerini birkaç bölüme, daireye ayırıp kiraya vermelerinde çıkarları vardır ve sahip değiştiren her ev kapısından penceresine, çatısından döşemesine kadar değiştirme arzu ve çabasının başlıca nedenleri de bunlardır.

Bunun sonucu olarak da, aynı evde, kerpiç, ahşap materyal yanında, günün kolay sağlanır inşaat materyali tuğla, demir ve çimento, çatıda oluklu kiremit yanında marsilya kiremidi bir arada yer alabilmektedir ve böylece kent mimari dokusu başkalaşmakta, kentin eski nitelik ve özelliklerinin kaybolmağa başlama dönemine girilmiş olunmaktadır.

Siz, Safranbolu'yu bir mimari miras olarak görenler, bu döneme girilmesin istiyorsunuz, biz, Safranbolu Kenti yöneticileri, bu döneme girmek için atılmış bulunan adımları geri aldırarak istiyoruz ve hep birlikte herhalde aynı görüşte ve aynı noktada birleşiyoruz. Evet, görüşlerimiz birleşiyor, fakat güçlerimizi birleştirebilmiş değiliz.

Saygıdeğer Konuklar,

Belediye Meclisimiz, Haziran 1975 toplantısında eski yapılarda yapılacak deği-şiklikler için ruhsatların, mimarlık ve restorasyon konularında yetenekli kişilerden oluşan üç kişilik bir kurul tarafından incelendikten sonra verilmesini ve eski yapıların daha uzun süre korunabilmesi için sahiplerince sıvanıp badana edilmesini bu konuda alınacak ilk tedbirler olarak düşünmüş ve İmar Yönetmeli-ğimize bu konuda ek maddeler koymuştur.

Ancak, İmar Yönetmeliğine ilâve olunan bu maddeler, üç aydır İmar ve İskân Ba-kanlığınca onaylanmadığından yürürlüğe konulamamıştır.

İmar ve İskan Bakanlığının sayın ilgili ve yetkililerinin en yetenekli kişiler-ce hazırlanan imar planlarını dahi birkaç yıl bekletmeden onaylayıp geri gönder-memelerine alışmıştık. İmar Yönetmelikleri konusunda da aynı anlayış ve atalet içersinde olduklarını görmek ise üzüntümüzü bir kat daha artırmış oluyor, -imar-sızlık değil, imar düzeni istiyoruz, beldeler ve belde yönetimleri kendi kader-lerine terkedilmesin istiyoruz.

Şurası çok açık bir gerçektir ki sayın konuklar, aslında biz Safranbolu'da, başka kentlerden daha büyük güçlüklerle karşı karşıyayız. Çarşı, Bağlar ve Mi-sakimilli semtlerinde, 19 ayrı mahalleden oluşan ve 1597 Hektar gibi çok geniş bir alana yayılan Safranbolu kentinde imar uygulamasının sadece bir mühendisten ibaret Belediye Fen Bürosunca yürütüldüğünü ve Belediye Zabıtasının sayısız görevleri arasında, kaçak ve ruhsatsız, yahut korunmak istenen imar düzenine aykırı inşaatları sadece mevcut dört memurla kovalamak durumunda bulunduğunu belirtmek belde yönetiminin hangi güç koşullar içersinde bulunduğunu göstermeye yetecektir.

Bütün bunların yanı sıra, kenti ve mimarî değerlerini korumada, yasal olanakla-rın ve yasa hükümlerini uygulayacak etkin personelin bulunmasını da, tek başına yeterli göremeyeceğimizi de özellikle belirtmek durumundayız.

Belediyemize geniş yasal olanaklar da tanınmış olsa, bunları uygulayacak geniş bir personel kadrosu dahi var olsa, kent halkı, kendi kentine sahip olma bilin-cine ulaşmadıkça ve sahip oldukları yapıtların mimarî değerlerini kavrayamadık-ca belde yönetiminin çabaları ancak belirli bir ölçüde etkin olabilecektir.

Kentimiz halkı, bu bilince nasıl ulaşacaktır, değer kavramları, değer yargıları nasıl gelişebilecektir?. İşte bu noktada örgütsel çabalarla sağlanacak somut örneklerle ihtiyaç olduğu kanısındayız.

Bir Safranbolu eski evinin nasıl restore edilmesi gerektiğini benim Safranbolu'-lu hemşehrim bilmek isteyecektir, nasıl ve hangi malzeme ile onarılırsa hem kendi evinin hem de kent dokusunun korunmuş olacağını bilmek isteyecektir, görmek isteyecektir, görerek öğrenmek isteyecektir. Görecek ve beğenecektir ki, kendi eski yapıtında da aynı yöntemin uygulanma gereğini kabullenebilsin. Bugün Safranbolu'da bu sonuçları doğuracak böyle bir somut örnekten yoksunuz. Her ne kadar, Bağlar Değirmenbaşı semtinde, Yük.Müh.Mimar Sayın Yavuz İnce'nin kişisel çabaları ile gerçekleştirilen, Öğretmen Sayın Nezihe Aycan'ın evinin restorasyo-nu büyük bir çaba ve başarının ürünü güzel bir sonuç ise de, çok pahalı bir üründür, sahibesinin aydın bir kişi oluşu ve restorasyonun maddi yüküne katla -nabilir kişi oluşu, bu sonuçta başlıca etken olmuştur.

Oysa ki, Safranbolu'da korunması gerekli yapıtların hemen tamamına yakını işçi ve esnaf dar gelirli kişiler elindedir. Pahalı restorasyonlar bunlar için arzu edilir bir örnek olamazlar.

İlgili Kamu Kuruluşlarının el ve güç birliği ile demonstratif nitelikte diyebi-leceğimiz, kentin çeşitli yerlerinde, finansmanı sahiplerine yükletilmeyen bir kaç ucuz, örnek restorasyonlara gerek görmekteyiz ve bu konuda ilgili kurumla-rı işbirliğine davet ediyoruz. Kendilerinden, Safranbolu'da özel yapılarda de-monstrasyon çalışmaları yapmalarını bekliyoruz.

Kamu olanakları ile sağlanacak bu restorasyonları gören ve beğenen hemşehrileri-mizin, kentimizin nitelik ve özelliklerini bozacak yapı değişikliklerinde bun-dan böyle ısrarlı olmayacaklarına, Belediyemizi müeyyideler uygulama zorunda bırakmayacaklarına ve gördükleri, beğendikleri restorasyonlara benzer değişik-likleri kendi yapıtlarında yapmaya başlayacaklarına inanıyoruz.

Sayın Konuklar,

Bu arada, kentin mimarî değerlerinin korunması ve kent görünümünün bozulmaması konusunda çok da katı davranılmaması gereğine de değinmek istiyorum.

Bir kent, kanımızca, ne kadar mimarî değere sahip olursa olsun, ne kadar tarih-sel bir önem taşırsa taşıсын, sadece dışardan görmeğe gelenlerin hoşlanacak -ları bir görünüm içinde kalmaya mahkum olmamalıdır, o kentte yaşayanlar da ya-şantılarından hoşnut olabilmelidirler.

Bu nedenle, evinin önüne veya yakınına kadar motorlu araçların ulaşmasını sağ-layacak genişlikte şehir-içi yolu, araçların park etmeleri için birkaç alan ve

düzensiz Arnavut kaldırımı yerine düzgün yol Safranboluluların başlıca özlemlerindendir. Bu özlemin gerçekleşmesi için birkaç yapının gözden çıkartılarak, yol ve meydana açılması, Safranbolululara çok görülmemelidir.

Gezmekte ve görmektesiniz veya gezip göreceksiniz, çarşı içinde 3-4 metrekarelik yüzölçümde, tahta daraba dükkanlar yüzyıl öncesinden günümüze ulaşmış olabilir, ancak bugünkü hali ile ne sahibine ve ne de kente bir yarar ve güven sağladığına inanmıyoruz. Aynı şekilde, tek yönlü olarak dahi, bir motorlu araca geçit vermeyen mahalle için yollarda genişleme istiyoruz.

Sayın Konuklar,

Safranbolu'muzda bulunan kamusal ve toplumsal nitelikteki mimari değerlere gelince, bunların korunması konusu ve sorunlarına değinmeyi gereksiz görüyorum. Zira, bu yapıtlara karşı, bütün ülkemizde görülen ilgisizliğin benzerleri Safranbolu'da da görülmekte ve bunların korunması konusundaki, ülkemiz çapındaki bilinen sorunlar Safranbolu'da da aynen varlığını göstermektedir.

Cami, türbe, han, medrese gibi bu yapıtların izniniz olursa "Sahipsiz yapıtlar" olarak nitelendirmek istiyorum. Belki Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu, belki Vakıflar Genel Müdürlüğü şeklen sahipler, ama gerçekte değiller.

Örneğin, kentimizde 4 yıl önce Vakıflar İdaresince ihale edilen, ünlü Köprülü Mehmet Paşa'nın Safranbolu'ya kazandırdığı 300 senelik caminin onarımı 3 yıldır yarım bırakılmış durumda, müteahhidi işi yürütmüyor, bırakmış, yarısı yıkık minaresini Safranbolu halkı para toplayıp yaptırmak istiyor, Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Belediyemize gönderdiği yazıda, halk tarafından yaptırılmasına izin vermememizi bildiriyor, fakat kimin ve ne zaman yaptıracağını söylemiyor.

Bir başka örnek, tarihimiz açısından değeri ve önemi çok büyük olduğu söylenen Çandarlı Süleyman Paşa Medresesi yıkılmak üzere, daha uzun süre korunabilme şanağı yok.

Saygıdeğer Konuklar,

Safranbolu gibi tarih ve mimarlık açısından değer taşıyan kentlerin Batı Ülkelerinde ve hatta Balkan Ülkelerinde nasıl ve ne şekilde korunmakta olduğunu hep duyuyoruz ve okuyoruz.

Türkiye'mizde de Safranbolu gibi bir kentin aynı şekilde korunabileceğine inanıyoruz. Devletin ilgi ve yardım elini uzatmasını bekliyoruz. Siz, Devlet Kuruluşlarının en yetkili organları temsilcilerinin, siz bilim çevrelerinin en değerli mensuplarının, Safranbolu'muzu, Devletimizin koruyucu kanatları arasına aldırarak güçte ve inançta olduğunuzu biliyoruz.

Türkiye'de tarihsel mimari açısından korunan ve değerlendirilen Safranbolu gibi bir örnek oluşturmada, Safranbolu Belediyesinin kendisine düşecek görevleri yerine getirmeğe hazır olduğunu da özellikle belirtiyor, saygılar sunuyorum.

**Bildiri sunumu: Safranbolu - Kıranköy Özer Sineması 01.09.1975
(1.Safranbolu Mimarlık Değerleri ve Folkloru Haftası Paneli)**

**Yayın. İTÜ Mimarlık Fakültesi Mimarlık Tarihi ve Restorasyon Enstitüsü
(MTRE) BÜLTENİ - Nisan/1976; Sayı: 5-6**